

Ніка-Центр, 2012. С.16.

10. Пунда О. О. Право на свободу: монографія. Х. : Евріка, 2006. 284 с.

11. Цесар І.А. Правові основи розвитку сучасної демократичної держави: Дис. ... канд. юрид. наук. Спеціальність 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень / І.А. Цесар. – К., 2012. – С. 176.

12. Шевцов С. Розкоші та злидні прав людини. Права людини : філософські, теоретико-юридичні та політологічні виміри : збірка статей учасників II Міжнародного круглого столу (м. Львів, 24–26 листопада 2017 року). Львів : ЛОБФ «Медицина і право», 2018. С. 223.

УДК 340.112: 351 (477)

Кравчук В. М.

*к.ю.н., доцент, доцент кафедри
теорії права та конституціоналізму,
Західноукраїнський національний університет*

НЕДИСКРИМІНАЦІЯ ТА РІВНІСТЬ ПЕРЕД ЗАКОНОМ ЯК ЕЛЕМЕНТ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА

Принцип верховенства права був і залишається предметом численних наукових досліджень і в Україні, і за кордоном. Серед найбільш значимих щодо розуміння сутності верховенства права є праці С. Головатого, А. Дайсі, А. Зайця, М. Козюбри, М. Розенфельда, М. Савчина, Б. Таманаги, В. Тертишника, С. Шевчука та багатьох ін.

Універсальної і єдиної дефініції «верховенства права» на сьогоднішній день віднайти не вдалося, тож в наукових колах щодо його змісту досі точаться певні дискусії. Найбільш ґрунтовно і комплексно верховенство права як ідею, наукову доктрину та юридичний принцип дослідив С. Головатий, який вважає, що «верховенство право» поєднує ідеали, які цінні для захисту особи від свавільної влади держави та які надають можливість особі володіти людською гідністю [1]. Ю. Кривицький підтримує ідею, що верховенство права за своєю суттю є основоположним і спільним європейським стандартом — скеровувати та стримувати здійснення демократичної влади [2, с. 12]. Більше того, верховенство права – це одна з основоположних ідей і цінностей демократичного суспільства, котра притаманна усім статтям Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, і є «живим інструментом, який необхідно тлумачити у світлі умов сьогодення» [3, с.370].

З метою формулювання консенсусного поняття «верховенство права», а також сприяння практичному застосуванню цього важливого принципу правової держави Венеціанською комісією 25-26 березня 2011 р. була ухвалена доповідь «Про верховенство права» [4]. У доповіді відзначено, що консенсусу можливо досягти щодо шести неодмінних складників поняття «верховенство права», через які розкривається його зміст, й зокрема таких [4,

с.177]:

- ✓ законність як стан неухильного дотримання законодавства всіма суб'єктами правовідносин;
- ✓ правова визначеність, з'ясування змісту якої вже було предметом попередніх авторських публікацій [5; 6];
- ✓ дотримання прав людини;
- ✓ заборона свавілля, що включає обмеження дискреційних повноважень органів держави, вмотивованість їх рішень;
- ✓ доступ до правосуддя у незалежних і безсторонніх судах, можливість оскарження адміністративних актів, функціонування незалежної адвокатури, реальне виконання судових рішень;
- ✓ і, власне, недискримінація та рівність перед законом, що і є предметом цього дослідження.

Ідея рівності перед законом та концепція недискримінації вперше знайшли своє закріплення у нормативно-правових актах в епоху Просвітництва.

Сучасна інтерпретація принципу рівності передбачає поєднання формальної (юридичної) і субстантивної (фактичної) рівності, що дозволяє забезпечити «справедливу рівність можливостей» (дистрибутивну рівність), за якою громадянам мають створюватися реальні можливості для конкуренції [7, с.9].

Для реалізації принципу рівності надважливе значення має принцип недискримінації, який за змістом означає заборону необґрунтованого відмінного ставлення за певною ознакою (встановлення винятків, розрізень, преференцій, обмежень чи переваг) до осіб, які перебувають в однакових обставинах, чи однакового підходу до осіб, які перебувають у відмінних обставинах через наявність певних ознак. Такими ознаками можуть бути колір шкіри, належність до певної раси, національності, гендеру, наявність політичних, релігійних та інших переконань, майновий стан, соціальний статус, місце проживання, мовна та інші ознаки.

Відповідно до ч. 1 ст. 1 Закону України «Про засади запобігання і протидії дискримінації в Україні» пряма дискримінація – ситуація, за якої з особою (групою осіб) за певними ознаками поводяться менш прихильно, ніж з іншою особою (групою осіб) в аналогічній ситуації, крім випадків, коли таке поводження має об'єктивну, правомірну, обґрунтовану мету, способи досягнення якої є належними та необхідними [8]. Таке поводження може полягати зокрема і в обмеженні визнання, реалізації або користування правами і свободами у будь-якій формі. За ст. 2 законодавство України ґрунтується на принципі недискримінації, що незалежно від певних ознак передбачає: повагу до гідності кожної людини; забезпечення рівності прав і свобод осіб та/або груп осіб; забезпечення рівності перед законом осіб та/або груп осіб; забезпечення рівних можливостей осіб та/або груп осіб.

Практикою ЄСПЛ встановлено, що дискримінація (протилежність принципу рівності) означає поводження з особами у різний спосіб, без об'єктивного та розумного обґрунтування, у відносно схожих ситуаціях (рішення у справі «Вілліс проти Сполученого Королівства» (Willis v. the United Kingdom). Згідно з рішенням у справі «Ван Раалте проти Нідерландів» (Van Raalte v. the Netherlands), відмінність у ставленні є дискримінаційною, якщо вона не має розумного та об'єктивного обґрунтування, тобто, якщо вона не

переслідує легітимну ціль або якщо немає розумного співвідношення між застосованими засобами та переслідуваною ціллю; договірна держава користується свободою розсуду при визначенні того, чи та якою мірою відмінності в інших схожих ситуаціях виправдовують різне ставлення [9].

Таким чином, верховенство права як один із найважливіших принципів правової держави передбачає насамперед повагу до прав і свобод людини. Принцип верховенства права неможливий без гарантії, що закони застосовуються однаково для всіх, не містять дискримінаційні положення відносно певних осіб або їх груп, не закріплюють правові привілеї, не можуть дискримінаційно тлумачитись чи застосовуватися, тобто не залишають місця для дискримінації або переслідування. Забезпечення недискримінації і рівності перед законом є критично важливим для зміцнення довіри до правової системи та підтримки прав і свобод, тому і є одним із ключових елементів принципу верховенства права.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Головатий С. Верховенство права : у 3 кн.: монографія. К. : Фенікс, 2006. Книга 3. Верховенство права : український досвід. С. 1630.
2. Кривицький Ю. Верховенство права як принцип діяльності міліції: перспективи закріплення та реалізації в умовах реформування МВС України. *Юридична Україна*. № 8. 2013. С.8—13.
3. Загальна теорія права: підручник/ за заг. редакцією М.І. Козюбри. К.: Ваіте, 2016. 392 с.
4. Верховенство права. Доповідь, схвалена Венеційською Комісією на 86-му пленарному засіданні (Венеція, 25–26 березня 2011 року). *Право України*. 2011. № 10. С. 168-184. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2011\)003rev-ukr](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2011)003rev-ukr) (дата звернення 29.03.2024).
5. Кравчук В.М. Зміст принципу правової визначеності як необхідної складової верховенства права. *Актуальні проблеми правознавства*. 2019. Вип.4. С.10-15.
6. Кравчук В.М. Принцип правової визначеності у практиці ЄСПЛ. *Права людини, демократія, правосуддя: проблеми, досягнення, перспективи*: збірник матеріалів Міжнародної юридичної науково-практичної конференції «Актуальна юриспруденція», м. Київ, 10 грудня 2020 року. Тези наукових доповідей. Київ: ТОВ «Редакція «ТПУ», 2020. С.23-26.
7. Питання заборони та протидії питанню заборони та протидії дискримінації дискримінації: методичні рекомендації для юристів/ Упорядник: к. ю. н., доц. Г. Христова. Київ, 2015. 115 с.
8. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні: Закон України № 5207-VI від 6 вересня 2012 року. Редакція від 30.05.2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17#Text>
9. Берназюк Я. Принцип рівності та заборони дискримінації під час вирішення приватно-правових та публічно-правових спорів. Підвищення рівня кваліфікації помічників суддів місцевих та апеляційних господарських судів, НШСУ, 03-07 квітня 2023 року. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_present/bernaziuk_principle_of_equality_prohibition_of_discrimination.pdf (дата звернення 15.04.2024).